

POGAŃSTWO (357) *sb n*

pogaństwo (354), **pohaństwo** (3); pohaństwo *KochEpit*; pogaństwo: pohaństwo *PowodPr* (50:2).

Oba o jasne; -a- (271), -ã- (48); -ã- *MurzNT* (2), *Prot*, *PaprPan*; -a- : -ã- *OpecŻyw* (1:3), *LubPs* (1:21), *BielKron* (17:6), *Mącz* (25:3), *RejAp* (1:2), *RejPos* (1:3), *SkarŻyw* (79:6).

sg *N* pogaństwo (76). ◇ *G* pogaństwa (131). ◇ *D* pogaństwu (36). ◇ *A* pogaństwo (63). ◇ *I* pogaństw(e)m (20). ◇ *L* pogaństwie (31).

Składnia orzeczenia typu: pogaństwo jest, było (48), *sq, byli* (14) [*w tym: to pogaństwo byli* (2) *LubPs*, *SkarŻyw*]; *sq, byli LubPs* (3); *jest, było : sq, byli Mącz* (12:6), *SkarŻyw* (8:5).

Składnia zdania względnego typu: pogaństwo, którzy sq, byli (7) *LubPs* (3), *SkarŻyw* (2), *PowodPr*, *SkarKaz*, *które jest, było SkarJedn* (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *coll. Paganie, wyznawcy religii, kultów pogańskich; gentes PolAnt, Mącz; gentiles Mącz; gentilitas Cn* (280) : *OpecŻyw* 75v [2 r.], 77; Dałeś nas nieprzyjacielom naszym iako owce na pożarcie á między pogaństwo rozproszyłeś nas. *WróbŻołt* 43/12; Pieśń o panie Iefulie iż miał wstać moczą śwą z martwych, yteż iako się miał objawić pogaństwu. *WróbŻołt* gg4v, 7/8, 46/4, V v, Xv [2 r.], ccv [2 r.] (13); *GliczKsiąż* D8; To pogaństwo coś się imi Pánye zbrzydził irodze/ Ci mogę rzec że nye wyedzą prawye nie o Bodze *LubPs* dd4; Iakoś lud Izraélki z Egiptu wywieść raczył/ Gdiś wielką ich niewolą między pogaństwem baczył *LubPs* hh5, F2v, Mv, M4, O4v, R2v *margin* (13); *BibRadz Ier* 16/19; Ná tym mieyscu Władziław w Wilnie záłożył Kościół biskupi S. Stániłławá gdzie ogień święty pogaństwo miało *BielKron* 382, 136v, 146 [2 r.], 149, 265v, 282 (12); Anathema, [...] oblatio, sacrificium. Offiárá/ którą pogaństwo Bogóm á bałwanóm śwym ku czci á chwale záwieszawali w ych bóżnicách. *Mącz* 9a; Delphi, Civitas in Baeocia, [...] Tým Apollo miał śwóy kościół do którego się pogaństwo s offyárámí yáko by ná odpułt obiecowali. *Mącz* 81a, 41b, 83d, 118a, 120d [2 r.], 144a (24); *OrzQuin* N3v; *Prot* C3; *RejAp* 149; *BielSat* G4v; *BudBib* 1.Mach 3/25; Co oni [zachodni panowie] vczynić musieli y było im to wolno/ gdy wiaré ś. zachować/ á od kácerstwa ią obronić/ y mężnieyfię pogaństwu/ ktore z pułnocy ná nie przychodziło/ bronić łami siebie y wiary świętey chcieli. *SkarJedn* 170, 9, 12, 18, 336, 397, 398 [3 r.]; *KochPs* 144; Do tego grobu wiele się Chrześcian záwždy schodziło: zwłaszczá wnocy/ prze boiazń pogaństwa. ktorzy y tým ie náydując przenáładowali y kámiemí bili. *SkarŻyw* 70; Przetósł pogaństwo/ Herkuleś zá Bogá miało *SkarŻyw* 189; Tým gdy ofiárę Młzey S. czynił pogaństwo w kościół wpádo y mocą porwali S. Márká zwiázali *SkarŻyw* 363; [Bonifacusz] kláktor/ záfadiwfy tým brácią niektorą/ zbudował/ á łam do Háłfyey Káttorum z poselstwem Bozym/ między głębsze pogaństwo pobeżał. *SkarŻyw* 517; Potým nie długo lud on pokuty przestał á wrocił się do złego: pomagali znowu Pogaństwu bałwochwálstwa/ záprzeli się Paná Bogá *SkarŻyw* 558, 46 *margin*, 50, 51, 57, 58 [2 r.] (64); *StryjKron* 632; WSzechmogący wieczny Boże [...] wyfwbodź wżelkie Pogaństwo/ od pokłonow/ ktore bałwanóm śwym czyni: przyłącz ie też do łpołączności Kościoła twego świętego *LatHar* 620, 103, 223, 432, 622; *WujNT* 9, 90, 845; *WysKaz*)?(2v; *JanNKar* C; Oto ia przywidę ná was z dáleká pohaństwo/ narod możny/ narod dawny/ narod ktorego ięzyká nie będziecie vmiec *PowodPr* 8; Iako to [Bóg] Zydom choć ofobnie vlubionym ziscił: iż odiał od nich krolestwo swoie/ á dał ie Pogaństwu czyniacemu owoce iego. *PowodPr* 27, 5, 8,

9, 10, 13 [4 r.] (22); Mielic też Apoštołowie Biblią: á iednák nie Biblią/ o ktorey Pogańftwo nic nie wiedziało *SkarKaz* 241b, 118b, 155a, 158a [2 r.], 384a, 418b, 422a; Bo kápłani Boży y biskupi/ krolom z pogáńftwá grubym y dzikim/ práwo Bożé [!] przekládáli *SkarKazSej* 692a, 669b, 680a [3 r.], 681b, 693b, 699b.

W połączeniu z nazwą etniczną lub przymiotnikiem od tej nazwy (3): A gdy przyśli k niemu [Jezusowi] Samaritanowie to pogańftwo/ profili go iżby tam s nimi zośtál. *OpecŻyw* 50v; Po wykonaniu lat iedennacie [papież *Telesforus*] podiał koronę męczenniczą od pogańftwá Rzymkiego. *BielKron* 149v; Bo powśtanie ná łądzie Bożym ośtátnim/ przeciw takim gwałtownikom/ ono Pogáńftwo Philiftynow *PowodPr* 53.

W połączeniu z przymiotnikiem o znaczeniu pejoratywnym (19): *WróbŻółt* kk8; *RejPs* 27; Acz z Alfur od wśchodu łońcá złe pogańftwo łrogie/ Obiegli rzeki y gory w łwey mocney wielkości *LubPs* hh3v; długoli tak temu záślepionemu pogáńftwu tego ćirpieć będzie. *LubPs* R3 marg, C2, C3, Sv, dd4 marg, ff4v, hh4; *SkarJedn* 398; *KochPs* 65; *SkarŻyw* 528; *CzechEp* 86; *PowodPr* 12, 19, 64; Nie buduiem my takich kościołow iáko głupie pogańftwo/ ktorzy w nich bálwany łwoie y ręká czynione bogi zámykáli. *SkarKaz* 454b; *KlonFlis* B3.

W przeciwstawieniach: »pogańftwo ... chrześcijanie (3), lud boży, Żydzi« (5): A iákoż ten fałż ftác może/ ktorym powiadáią iż Piotr. S. pogáńftwá nigdy nie vczył/ iedno żydy? *SkarJedn* 95, 404; *SkarŻyw* 399 marg; Ziemiá Pogańftwu/ niebo krześciánom obiecane do pánowania. *PowodPr* 14 marg, 13.

W porównaniu (1): Przeto śłufznie Apoštoł vpomina/ iż ieśli Pan Bog przyrodzonym gáłąfkam nie przepuścił: dáleko więcey nie przepuści nam/ ktorzy z obcego Pogáńftwá/ iáko leśnego drzewa/ w iedność iego ielśtelmy włzczepieni. *PowodPr* 11.

Zwrot: »pogańftwo nawracać; pogańftwo się nawrociło; nawrocenie (a. nawracanie) pogańftwa« (1;1;6): [św. *Wojciech*] ludzkiego zbáwienia y chwały Chryśtułowey rozmnożenia prágnąc: Boleślává prośił/ áby go do Prus wodá ná návrocenie Pogáńftwá do wiary Chryśtułowey/ wypráwił. *SkarŻyw* 355; A wtym się wiele pogáńftwá/ ćierplivościá świątego męczeńniká wzrufzone/ od bálwochwálftwá do Chryśtuła Boga żywego návrociło. *SkarŻyw* 441, 230, 517, 519 marg, 575; *LatHar* Aaa4v; Y tu Pan Pháryzeuśzow nie gáni prze ich vczynki dobre: że się długo modlili/ że pogáńftwo ná wiaré prawdziwą návracáli *WujNT* 98.

Wyrażenia: »kaznodzieja pogańftwa« = św. *Piotr* (1): Piotr napierwśzy był káznodzieiá Pogáńftwá w Korneliuśie/ y ziąwienie/ y náukę od Boga miał/ ná ktorey kościół wśzyćiek prześtał *SkarŻyw* 600.

»nauczyciel pogańftwa« = św. *Paweł* (1): Prudendus/ w Rzymie powiáda/ iuż dwa kroluiá Apoštołkie książetá/ ieden náuczyciel pogáńftwá/ á drugi pierwśzą łtolicę trzymáiący *SkarJedn* 93.

»stare [= *starożytné*] pogańftwo« (1): *SkarŻyw* A4 cf »Turcy i pogańftwo«.

Szeregi: »pogańftwo i bálwochwálftwo« (1): Niemáľz więtfzey vczynności á dobrodzieyftwá/ iáko zbrzydliwego Pogáńftwá y Bálwochwálftwá/ Krześciánftwo ludem Boskim tak zacnym iáko śie przedtym mowiło/ vczynić. *PowodPr* 19.

»pogaństwo i heretycy« (1): [św. *Lucjanus*] Biblią iuż łobie ná on czas w rękopifach od pogánftwá y Heretykow w ięzyku Greckim nápfowaną y fałżowaną/ z ięzyká Zydowkie⁸⁰ nápráwował. *SkarŻyw* 46.

»nie tylko (jako, nie jedno) krześcijaństwo ale i (tak i) pogaństwo« (4): *GliczKsiąż* E; iáko w Krześciiiánftwie/ Ták y po włzytkim ławny Tarnowki pohánftwie. *KochEpit* A3v; *GórnRozm* F3; *WysKaz* 43.

»Turcy i pogaństwo« (1): Iuż ci niewłtydliwcy nád Turki y ono łtare pogaństwo gorłzy. *SkarŻyw* A4.

»żydo(w)stwo (a. żydzi) i pogaństwo; żydowie wełpołek z pogaństwem« (3;1): bo by byla [*Panna Maria*] nyeokrczona nyeotrzymała by byla znamyenya ktorym yełt od zydołftwa y pogańftwa od dzyelona *PatKaz III* 136; To pienie iełt o panie Iefuśie iáko go mieli żydowie przeładować/ y iáko Krześciany chcieli wykorzenić/ takież wełpołek z pogańftwem *WróbŻołt* łł6; Ták wiele prace y roboty miał Piotr/ że mu było trzeba żądác pomocy towarzyszwow/ y przyćiągnąc drugą łodź do łiebie. Co znaczyło [...] złączenie Zydowłftwá y Pogánftwá w iedną łodz kościołá Pána Chriłtułowego. *WujNT* 212; przełtempłftwem przykázania páńńkiego/ łnadź żydy y pogánftwo przyśięgamy. *PowodPr* 27. [*Ponadto w przeciwstawieniu 1 r.*]

Wyrażenie przyimkowe: »w pogaństwie« (9): Może to káždy wyedzyeć/ że thego nye tylko w krześciiiánftwye/ ále y w pogánftwye wylce przełtrzegano/ áby łie dzyecyę yákim złym przymyothem nye płowáło. *GliczKsiąż* E, B5, C5; *Egeria*, Bogini brzemyennych w pogańftwie. *Mącz* 100d; bo wielkie iełt Imię moię w Pogánftwie/ mowi Pan Załtępow. *KuczbKat* 190, 1; *GórnRozm* F3; że ten iełt łtarádawny nietylko teraz w Chrześciiiánftwie/ ále y w pogánftwie obyczáy/ iż łudziom zacnym wielce łtrojne y kółztowne Pogrzeby łpráwowano *WysKaz* 43; *PowodPr* 49.

W *przen* (2) : *WróbŻołt* mm4; Tá [tj. św. *Barbara*] iełt prześliczna oná lilia/ miedzy ćierniem pogánftwá rołtąca *LatHar* 469.

a. *Muzułmanie, zwłaszcza Turcy i Tatarzy* (26) : *LibLeg* 11/186v; *BielKron* 460v; Y dokazáli tego Grekowie iż po ósmdzieśiát łat/ przez ktore Łáćinnicy w ták dálekich łtronách/ Hieruzálem y ziemię S. krwią łwoią oblaną y od pogánftwá wyzwołoną trzymáli/ tákże przełkadzánia od Grekow máiąć/ Grob Boży vtráćili *SkarJedn* 255, 308, 380, 384; Znaymy gdy nas Pan Bog karze/ Turkami/ Tátárámi/ Mołkwicínámi/ Heretyki: iłż to iełt korzyść niełzczelna z grzechow náłżych/ iłż nás Pan Bog ná chwále łwey y kościele łwym záłmuca/ á dáie nas w pośmiech pogánftwu. *SkarŻyw* 560, 560 [2 r.]; Kiedyby łámo pogánftwo známi woiowáło/ á nie ręká Bolka przemożna w nich/ mniejbyłmy łie łekác mieli. *PowodPr* 12; Iáko łię tám [*do węgierskiej ziemi*] wdárły Sekty Czełkie y Niemieckie/ włóżył tám Turek nogę: y oná źiemiá łtálá łię gniazdem woyny tego Pogánftwá z Chrześciiiánftwem. *PowodPr* 33, 5, 12 *marg*, 16, 30, 32 [2 r.], 36; *SkarKazSej* 685a.

W *połczeniu z przymiotnikiem o znaczeniu pejoratywnym* (5): *WierKróc* B3; Iuż poznáło mełstwo tve to niecne pogánftwo. *PaprPan* A4; *PowodPr* 5.

Szeregi: »chrześcijaństwo i pogaństwo« (1): Táz mátká namilłza/ vczyniła wam łlawę v włzytkiego Chrześciiiánftwá/ y v Pogánftwá *SkarKazSej* 667a.

»Turcy (i Tatarzy), (i insze) pogaństwo« [szyk 2:1] (3): coć télz i nán [*lege: nam*] [...] vczyni [*Pan Bóg*] gdyłz tak ani o łafke i fłowo ie⁸⁰ ani o polepłzēniē żywota dbamy/ a Turkić i infzē pogánftwo/ miałto nās złych chrześcianów włafkę fwoię przyiác raczy. *MurzNT* 11, 18v; Iesli ich [*zwolenników Lutra*] wiárá Ktolicka: cze^{mv} fię ná włzyftek świát y włzytki nácye nie rosłzerzy? [...] czemu fię po pogánftwie po Turcech y Tátárzech nie rosłzerzy? *SkarJedn* 28.

Wyrażenie *przyimkowe*: »pod pogaństwem« = *we władaniu pogan* (1): Ale teras ták tzyńmy/ by wolność y s pánftwem/ Iuż nie była pod mocą/ pod márnym pogánftwem *WierKróc* B3.

b. *Barbarzyńcy; barbari, gentes, gentiles HistAl* (4) : Wielki pánie náłz Anektabie ciągnie woysko ná cię/ Artáxerxes krol Perski z wielkofcią nieprzyacioł y s pogánftwem niezlicznym *HistAl* Av; iż tobie od bogá obiáwiono áby zburzył Egipt/ Perfidią/ Indią/ y Medią/ y infze włzytko pogánftwo pod pánftwo fwe podbił *HistAl* L4v, D7, N5.

2. *Religia, kult pogan* (52) : Abowiem ini bogowie/ co ich w pogánftwie mnoftwo/ Iście nic infzego nie łą/ iedno márne czártoftwo *LubPs* V5; *BielKron* 7; *RejAp* 83; *BudBib* I 442a *marg*; By nie tá ftolicá S. [*Rzym*] iużby Chrześciánftwo z Heretyctwá obrociło ię w pogánftwo *SkarJedn* 144; A iłz Apoftoł y od niewiernego mężá ábo żony vftępowác nie rádzi: to o tych mowił/ ktorzy w pogánftwie zlobą żyiác/ y fpolne dzieci máiác/ ieden fię znich do wiáry S. náwracał. *SkarŻyw* 153; W Heleſponcie v Lámpfaku było miáftecżko iedno Tenia/ w ktorym ludzie zaslepieni w pogánftwie/ nie dáli fię do wiáry Chrześciánſkiey przywieść. *SkarŻyw* 235, 59, 306, 517 *marg*; iedná z bialey płci pogánká/ niemoc krwawą ćierpiąca/ kráio w łzáty twoiey z nádzieią vprzeymą fię dotknęła: á druga tákże pogánftwem wwikłána ferdecżnie zá vtrapioną od łzátáná corką fwą/ ták do ciebie wołála: zmiłuy fię nádemną Synu Dawidów. *LatHar* 218, 113; *SkarKaz* 454a.

W połączeniach szeregowych (2): Krol dobry [...] włzytkę moc fwą/ ktemu iednemu ftołowác ma/ iákoby on doftátecznie wiáry świętey Krześciánſkiey bronil/ przeciwko włzelkiemu odłzcepieńftwu/ kácerftwu/ y pogánftwu. *OrzRozm* M2, M3v.

Zwroty: »z pogaństwa się nawrócić (a. nawracać się), nawrocony« [szyk *zmienny*] (4:5): W tym pieniu prorok vpomina lud krzełciański aby wesele chwalił pana boga/ z thego iż fie nawrocił z pogánftwá. *WróbŻołt* P5, P5, Xv; Apoftołowye vftáwili y przykazáli/ áby ludźye z pogánftwá ku wyerze náwroceni/ á krwyą pánſką oczyſcyeni/ włtrzymawáli fye od vżywánya krwy/ zádawyonych żwirzát [.] *KromRozm II* x2, g2; S. Iákub Apoftoł y Biłkup Ierolimſki po Pietrze wotuie/ [...] że ći/ ktorzy fię z Pogánftwá ná wiárę Chriſtuſowá náwracaią nie máią fię ani obrzezowác/ ani infzych ceremoniy zakonu Moyzełzewego záchowác. *WujNT* 462, 517, 655; *PowodPr* 21.

»w pogaństwie żyć, być« [szyk *zmienny*] (4:1): ták iż dáleko inákłza po przyięciu wiáry teraz Polſká ielt/ á niźli przed tym była w pogánftwie żywiác. *OrzRozm* K4; Thego czáfu po śmierci Wrátyłławá były wielkie rofterki á mordy miedzy Krześciány á pogány/ ábowiem Luceńki kray [...] był ielczze w pogánftwie *BielKron* 322v; *StryjKron* 135, 487; MIESKO, w Pogánftwie żyiác/ okrzył fie y z fwemi *KlonKr wstęp* A3.

Szeregi: »pogaństwo i niedowiarstwo« (1): Pierwłzy [*św. doktor*] vczy: Abyście fię w żadnych fektách/ okrom iedney powłzechney wiáry/ zbáwienia dułznego nie fpodźiewáli/ ktore w pogánftwie y w niedowiárftwie być może. *ReszPrz* 111.

»tak (abo) pogaństwo, jako i (abo) żydowstwo (a. Zakon Mojżeszowy)« [szyk 1:1] (2): Ale y to cudna/ że ci ktorzy do wiary chrześcijánłkiej ták z pogánłtwá iáko y z żydowłtwá przychodzą/ w iednym domu o łobnie [!] łą chowani *ReszHoz* 128; Vczynki záłię ktore do wśpráwiedliwienia nic nie pomagáią te łą/ ktore ábo pod zakonem Moyżeszowym/ ábo w Pogánłtwie kto czynił bez wiary w Chriřtułá. *WujNT* 664.

Wyrażenie przyimkowe: »w pogaństwie« (5): Boć on nafićił dużę próżną [*Ps* 106/9] [...]. (*koment*) Próżną dużę [*Ps* 106/9], bowiem ludzie w pogánłthwie byli próżni, bo łaski bożey nie mieli. *WróbŻółt* kk5v, kk5; bo iáko w pogánłtwie/ [*przodkowie nasi*] bawili się grubym widziánym bálwochwálłtwem: ták y do Papietwá przyřtawłzy/ mieli czym zmyłły łwe grube wćieszyć/ máiąc pełno zabobonow/ y bálwochwálłtwá zwierzchniego. *NiemObr* 15; *WujNT* 664; *PowodPr* 13.

A. Obrażliwie o kulcie przeciwników religijnych (16) :

a. Katolik o innowiercach (12) : A iż do tego heretickie fałże y plotki ich brzydliwe przyřzły/ iż twierdzić y piłáć [!] [...] śmieią: iakoby y dużá z ciáłem vmieráć miałá: (Tym záwiázáli gorřzą niźli Turecką Wányelią ábo ráczey pogánłtwo łwoie niezboźnicy [...]) *SkarŻyw* A4; Co dziś bárzo dobrze znáć po Heretykách/ ktorzy kořciólá niesłucháiąc: Ewánielią y piłmá wiele odmiátáią/ á oślepi do pogánłtwá y záprzenia się Bogá w Troycy iedynego/ idą. *SkarŻyw* 364, 493; *ActReg* 19; Nowoáryáni Pogánłtwo z krześciánłtwá czynią. *PowodPr* 34 *marg*; A więc to nie pogánłtwo/ wiaré Apóstołłką ták łprołnie nicowáć y wyopákowáć? *PowodPr* 35, 5, 34, 36; *SkarKaz* Ooooc.

a. Katolik o Kościele Wschodnim (2) :

Szereg: »(nie tyłó) heretyctwo (ale) i pogaństwo« (2): Przeto niech Grekowie o tych Pátryárchiách/ iuż práwie nie tyłó w Heretyctwo/ ále w pogánłtwo obroconych/ niepewnymi się á próżnemi wieściami nie karmią. *SkarJedn* 166, 397.

b. Innowierca o katolikach (1) : Iuż tho Miáłto [*tj. Rzym*] złupione/ wczynił ie płáćzliwe/ ku tuleniu nie chćiwe. Bo kto pierwłzy Kořciól znał/ náukę, służbę widział/ Nie máłz mu podobieńłtwá/ dla weřłęgo pogánłtwá *ArtKanc* K9v.

c. Chrześcijanie Kościoła Wschodniego o katolikach (1) : Mołkiewłcy duchowni będąc daleko grubłzy y nieumieiętnieyłzy/ á niźli ci Rułcy/ mniemáią ábj tyłó łami byli ná łwiećie Chrześcianie/ á inne włzytkie narody w pogánłtwie żyły *SkarJedn* 377.

d. Religia muzułmanów; bycie muzułmaninem, wyznawanie religii muzułmanów (2) : P. Bog że to wie z iáką poćiechą łie znimi [*Turkami*] zetrzemy. Bo podobno z łziemi náłzey znaydá pogánłtwá łwego łztuki/ iáko łie przedtym o Aryanách mowiąc pokázowáło. *PowodPr* 58; Gdyż tám dźiatki niewinne/ pánienki wćiawe łedne pořzły pod łzable/ drugie pod zelzywe. [!] Niewole łą poddáne nieprzyácielowi/ Ktore wiaré oddály łwą Máhometowi. Inłzy lud Krześcijánłki w Pogánłtwo wpędzono/ Ktory tákże do tego gwałtem przymuřzono. *CzahTr* E4v.

3. Bycie poganinem; postępowanie, zasady pogan (8) : Obrzezánić w prawdzie ietł pożyteczne/ iesłibyř záchował zakon: ále iesłibyř był przetłępcą zakonu twoie; obrzezánić sřtáło się nieobrzezániem (*marg*) to ietł, twoie Żydowłtwo łtáło się pogánłtwem. (–) *WujNT Rom* 2/25; *PowodPr* 66, 67.

pogaństwo czyje (1): A ona [poganka] iż nie odmieniła śtateczney nędzye swoiey/ y wyznawiała niegodność swoię/ y przyrownała sie ku szczęściu/ wyznawiając pogaństwo swoie/ á wżakoż *RejPos* 76.

Przen [czyje: zawsze pron poss] (3) : Obácźże sie tu tedy każdy/ [...] ieliże [...] podawiając innym pánom wiarę y posłuszeństwa swoie/ [...] ieliś nie gorzy niżli pogánin/ [...] tu iuż nielza iedno iż musisz rozeznąć to pogaństwo swoie/ á ten swowolny żywot swoy *RejPos* 75,75, 76v.

a. Postępowanie wzorowane na pogańskim, jakby pogańskie, tj. złe, niegodne chrześcijanina (1) : kmiotki y poddane gubić/ á łami łobie folgować w poborach y innych ciężarach chcemy. [...] Coż wždy czynim? izali się tego pogaństwa około miłości ku Rzeczyposp: nie zawłtydzim á nie poprąwim? *SkarKazSej* 669b.

4. Czasy, kiedy na danej ziemi żyli, panowali poganie (16) : Iełth ziemiá miedzy gorą Iurą á miedzy Bázyleą zową Rauraká/ thákli z pogaństwa zową albo z przemienienia łow/ nie vmieią powiedzieć. *BielKron* 283v; *PowodPr* 68.

Wyrażenia przyimkowe: »za pogaństwa« (10): iż bywało (iełzcze y za pogaństwa) iako v Rzymianow takież v krzełcianow wiele pań śtatecznych, mądrych/ y przeważnych *GlabGad* A2v; Brithánia Anglia była pod Rzymiány za pogaństwa *BielKron* 277; MAgdeburg miásto/ zwano ie niegdy Pártenopolis od Wenery Párteniey/ którą tám za pogaństwa chwalono *BielKron* 290v, 282, 284v, 286, 291; Pantheon, Πανθεον Kościół w Rzymie yełzcze za pogaństwa w którym były wżiśtkich bogów obrázy y báltwany. *Mącz* 276a; *RejAp* 141v.

~ *za czyjego pogaństwa (1)*: Gryzła tá rzecz barzo Greki/ iż się tak kościół Rzymłki y Láćinłki łzerzył/ zwłázcżá miedzy Bulgáry/ zktoremi oni woyny wielkie zá ich pogaństwa wiedli *SkarJedn* 229. ~

»w pogaństwie« (4): Piatrix, [...], Popini álbo mniśzka która oczisćiała łudzie od wyłtępów w pogaństwie. *Mącz* 301d; Wiéłz dobrze/ iż nie tylko w łtarym álbo y w nowym Zakónie/ ále téz y w Pogáństwie/ zá wieku łtárégo łudzie/ gdy co álbo Bogu/ álbo téz y Rzeczypospolitéy/ ku czći y ku chwale kósztownie zbudowali/ záwżze łwé budowania Bogu poświęćáli *OrzQuin* Mv; Y niewiáfty v Rzymian w pogaństwie mowiły: (Dla tego łyny rodźimy/ áby był kto zá Rzeczposp: vmieráiąc. *SkarKazSej* 669a, 691a.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (1)* : Gentilitas tantum in Bibliis, Pogáństwo. *Mącz* 144b.